

Ks. Roman Darowski SJ, *Szczepanowice nad Dunajcem. Dzieje wsi, parafii katolickiej i gminy kalwińskiej*, Kraków 1993, Wydział Filozoficzny Towarzystwa Jezusowego. Instytut Kultury Religijnej, format B 5, ss. 560, 30 stron zdjęć poza tekstem, folder. Książka zawiera 42 tabele, 14 map, 46 ilustracji i 103 zdjęcia. Cena 100 tys. zł.

Literatura polska w porównaniu z literaturą krajów zachodnich jest niezwykle uboga pod względem naukowej literatury historycznej dotyczącej poszczególnych miejscowości czy regionów. Nawet bogate w dzieje kościoły i klasztory polskie nie posiadają dostatecznych monografii. Większość polskiej inteligencji, nawet historyków, słabo orientuje się w dziejach miast i wsi przez nich zamieszkiwanych. Zainteresowania regionalne zrodzone na przełomie XIX i XX wieku przyczyniły się do tworzenia opisów historycznych poszczególnych powiatów, miast, dekanatów, a nawet parafii, po odzyskaniu przez Polskę niepodległości znacznie osłabły. Nie odrodziły się też po drugiej wojnie światowej. Przyczyny tego stanu rzeczy należy poszukiwać najpierw w sytuacji ekonomicznej Polski międzywojennej, a następnie warunkach politycznych Polski powojennej. W dzisiejszym stanie rzeczy znów decydującą rolę odgrywają czynniki ekonomiczne. Wiele cennych monografii regionalnych nie może ujrzeć światła dziennego tylko z racji braku funduszy wydawniczych. Długo jeszcze trzeba będzie czekać na powstanie regionalnych fundacji kulturalnych i instytucji chętnych i zdolnych do popierania tego typu wydawnictw. Dlatego też należy ze szczególną radością powitać monografię jednej tylko miejscowości przewyższającej swoją objętością i aparatem naukowym niejedną monografię diecezji czy powiatu.

Monografia ks. R. Darowskiego przedstawia dzieje wsi Szczepanowice z uwzględnieniem historii sąsiednich wsi: Dąbrówki, Błonia i Lubinki, dzieje parafii katolickiej w jej historycznych granicach (obejmującej dawniej wyżej wymienione wsie) oraz gminy: kalwińskiej w Jodłówce, a następnie w Szczepanowicach — od czasów najdawniejszych (w. XIV) aż do ostatnich lat (połowa w. XIX). Szczepanowice

to wieś sołecka i siedziba parafii położonej na prawym brzegu Dunajca w odległości ok. 14 km na południowy zachód od Tarnowa i ok. 3 km na południowy wschód od Wojnicza.

Autor przyjął w przedstawieniu dziejów wsi i parafii metodę chronologiczną, dzieląc swoją monografię na poszczególne rozdziały według kolejnych wieków i ważniejszych wydarzeń historycznych. Rozpoczyna od połowy XIV w., kiedy pojawiają się pierwsze zapisy historyczne o istniejącej już wsi i parafii (rozd. 1). Ustala i wykazuje, że wymieniana w spisach świętopietrza w 1348 r. i 1349 r. parafia Pelczowska Wola (obecnie przysiółek Pińczów lub Pelczyn na Zawodziu k. Wojnicza) to pierwotna część parafii Jodłówka, przemianowanej w 1916 r. na Szczepanowice. Wiadomości dotyczące XV w. oparte głównie o *Księgi ziemskie pilzneńskie* potwierdzają na tym terenie znane z innych okolic Małopolski zmienne stosunki własnościowe i istnienie równocześnie wielu właścicieli tej samej wsi, których autor stara się ustalić (rozd. 2). Decydującą rolę odgrywał w Szczepanowicach od XV w. ród Chrzastowskich, którego część w okresie reformacji, w latach sześćdziesiątych XVI w., przeszła na kalwinizm pociągając za sobą niektórych poddanych (rozd. 3). Odtąd musiały tu koegzystować ze sobą dwa wyznania i dwa kościoły, ale kalwinizm dzięki wybitnym ministrom i protekcji Chrzastowskich stawał się coraz silniejszy (rozd. 4). Szczególnie Stanisław Chrzastowski, znany działacz polityczny, który w 1651 r. przeniósł zbor z Jodłówki do Szczepanowic, zabezpieczył dalszy byt kalwinów na tym terenie (rozd. 5). Katolicy mimo przewagi materialnej kalwinów utrzymali swoją parafię, a w czasie najazdu Szwedów, z którymi sprzymierzyli się Chrzastowscy, utwierdzili się jeszcze w swoim wyznaniu (rozd. 6). Po 1668 r. z powodu rodzinnych zatargów Chrzastowskich, malejącej liczby wyznawców, upadku dobrze działającego tu szkolnictwa kalwińskiego, Kościół kalwiński znalazł się w defensywie, a w 1713 r. zbor został spalony (rozd. 7–8). Wprawdzie oba wyznania będą istnieć obok siebie do połowy XIX w., to jednak katolicy będą powoli odzyskiwać utracone pozycje (rozd. 9–10), kalwini zaś mimo odbudowy zboru skazani zostali na powolny upadek (rozd. 11). Od połowy XIX w. działa tu już tylko parafia katolicka (rozd. 12–21).

Osobno omówił autor dzieje kaplicy w Dąbrówce Szczepanowskiej (rozd. 22) oraz kościoła i parafii w Błoniu (rozd. 23). Stosunkowo obszernie potraktował dzieje szkolnictwa (najpierw parafialnego) w Szczepanowicach (rozd. 24), a następnie w Dąbrówce Szczepanowskiej (rozd. 25), Błoniu (rozd. 26) i Lubince (rozd. 27).

Praca opiera się głównie na źródłach rękopiśmiennych. Do dzie-

jów parafii katolickiej czerpał je autor z Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, Archiwum Diecezjalnego w Tarnowie oraz Archiwum Parafialnego w Szczepanowicach. Do dziejów gminy kalwińskiej przede wszystkim z Archiwum Synodu Kościoła Ewangelicko-Reformowanego, znajdującego się obecnie w dziale rękopisów Uniwersytetu Warszawskiego. Do świeckich dziejów wsi autor wykorzystał archiwa państwowe, głównie Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Krakowie i Tarnowie. Przeprowadził szczegółową kwerendę również w innych archiwach i bibliotecznych działach rękopisów. Uwzględnił wszystkie istniejące wydawnictwa źródłowe oraz publikacje związane ze Szczepanowicami i okolicą. Kompletny wykaz źródeł i bogata bibliografia zamykają monografię.

Wiele miejsca w pracy zajmują zagadnienia parafialne i wyznaniowe, na ten temat przetrwało najwięcej przekazów archiwalnych. Mniej wiadomości przechowało się na tematy pozareligijne dotyczące codziennego życia miejscowej ludności. Gmina kalwińska w Jodłówce (od XVI w. do połowy XVII w.), a następnie w Szczepanowicach (od połowy XVII w. do połowy XIX w.) istniejąca 300 lat odgrywała ważną rolę w historii kalwinizmu w Małopolsce. W Jodłówce odbyły się 3 synody kalwińskie, a w Szczepanowicach aż 16 synodów (zob. s. 492–494). Zachowały się na ten temat liczne przekazy archiwalne. Zostały one w monografii skrupulatnie wykorzystane. Istniejący więc materiał archiwalny zdecydował, że w odniesieniu do niektórych okresów historycznych więcej wiemy o miejscowych kalwinach niż o katolikach.

Autor dążył do stworzenia monografii odpowiadającej wszelkim wymaganiom pracy naukowej, a z drugiej strony dostępnej dla przeciętnego czytelnika, co nie było zadaniem łatwym. Niewątpliwie naukowiec nie będzie miał żadnych zastrzeżeń do obranej metody i jej realizacji. Choć dzieło dotyczy fragmentarycznego wycinka dziejów, dotyczy tylko jednej miejscowości służyć może doskonale w tworzeniu większych syntez, i to zarówno dotyczących regionu, jak i dziejów Kościoła Katolickiego i Ewangelicko-Reformowanego. Dla czytelnika wywodzącego się z opisywanej wsi lub jego okolicy wielka skrupulatność opisywanych szczegółów i pełny aparat naukowy, zbyteczny zapewne w większości tego typu opracowań, pewnie nie przeszkodzą, ale wzbudzą dodatkowe zainteresowanie swoją wsią i regionem.

Monografia została wydana bardzo starannie. Bogata szata graficzna, liczne ilustracje, tablice statystyczne, indeksy, słowniczek wyrazów obcych i mapy doskonale uzupełniają treść książki i ułatwiają jej

lekturę. Streszczenia łacińskie i niemieckie oraz angielski spis treści są chyba w tego typu pracach już lekką przesadą. Historycy zainteresowani dziejami regionalnymi Małopolski znajdują w monografii wiele cennych wiadomości, zaś młodzi adepci historii przystępujący do pisania monografii własnych wsi napotkają tu nie tylko wzór opisanie dziejów wsi, ale i pełne wyjaśnienie pojęć i słownictwa zawartego w materiałach archiwalnych.

Książka, poza Szczepanowicami, jest do nabycia m. in. w kilku księgarniach w Tarnowie oraz u Autora w Krakowie, ul. Kopernika 26.